

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΘΟΛΙΚΙΣΜΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ ὀρθόδοξος Χριστιανισμὸς δὲν εἶχον μόνον νὰ παλαίσουν ἐναντίον ἀλλοφύλων καὶ ἀλλοξόδων κατακτητῶν, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ κατ' αὐτῶν τούτων τῶν χριστιανῶν.

Ἡ στάσις τοῦ Πάπα κατὰ τὰς σταυροφορίας καὶ ἀργότερον κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ὄχι μόνον διηύρυνε τὸ χάσμα Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξε πληρέστερον τὰς διαθέσεις τῶν Δυτικῶν διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ὑποταγὴν τῆς ὅλης χριστιανωσύνης εἰς τὸν Παντίφηκα.

Ἡ προσπάθεια αὕτη τῶν καθολικῶν ἐξηκολούθησεν ἀκόμη καὶ ὅταν τμήματα μόνον τῆς Ἑλληνικῆς γῆς εὐρίσκοντο ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Εὐρισκόμεθα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1859. Ὁ Κρητικὸς λαὸς ἀφοῦ κατὰ τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Ἐπανάστασιν δὲν κατώρθωσε ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ κατὰ τὸ 1840 διεψεύσθη τόσον οἰκτρῶς ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων¹ ἐν ἀπελπισίᾳ εὐρισκόμενος δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ προσπαθῆσῃ νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς.

Αὐτὴν τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν ἐκμεταλλεούμενοι οἱ Δυτικοὶ προσεπάθησαν νὰ παρασύρουν πρὸς τὸν καθολικισμὸν τοὺς Κρητάς, πιστεύοντες ὅτι ἐὰν ἡ νῆσος καταστῇ κέντρον ἰσχυροῦ καθολικισμοῦ, τότε καὶ αἱ ὑπόλοιποι νῆσοι τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν (Τήνος, Σύρος...) θὰ ἀποτελέσουν βασικά κέντρα τῆς ἐξαπλώσεως τῶν δικτύων τοῦ καθολικισμοῦ εἰς ὀλόκληρον τὴν Μέσην Ἀνατολήν.

Ἀφορμὴν λοιπὸν ἐπεμβάσεως ἀνέμενον οἱ καθολικοὶ καὶ μία τῶν καταλλήλων στιγμῶν ἐδόθη κατὰ τὸ 1859.

Τὸν Τοῦρκον γενικὸν διοικητὴν Κρήτης Βελῆν εἶχε διαδεχθῆ ὁ πολὺς Χουσιῆ πασᾶς², ἄνθρωπος τραχὺς, ἐκδικητικὸς, δυνάστης πραγματικὸς τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου.

Λόγω τῆς τοιαύτης διοικήσεώς του καὶ τῆς ἀναλόγου συμπεριφορᾶς τῶν ὀργάνων του, ἤρχισαν αἱ ἐπαρχαίαι τῆς Κρήτης, ὡς δι' ἐναύ-

¹) Ζ α μ π ε τ ᾶ κ η 'Ε.: Συμβολὴ εἰς τὴν καλυτέραν γνώσιν τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου τοῦ 1841 ἐν Κρήτῃ, «Κρητικὰ Χρονικά» Τόμ. Γ', Ἡράκλειον 1956, σελ. 171 - 214.

²) Κ ρ ι ᾶ ρ η Π.: Ἱστορία τῆς Κρήτης, Τόμ. Γ', Ἀθήναι 1935, σελ. 80 - 82.

σματος, νὰ ἐξάπτωνται καὶ νὰ συνεννοοῦνται τίνι τρόπῳ νὰ ἐκδιώξουν καὶ αὐτὸν ἐκ τῆς νήσου, ὅτε συνέβη τὸ κατωτέρω περιστατικόν.

Εἰς τὰς πλησιοχώρους τῶν Σφακίων ἐπαρχίας, ἰδίᾳ εἰς Ἄποκόρωνα, ὁ κόσμος ὑφίστατο πολὺς καταπιέσεις ἐκ μέρους τῶν κρατικῶν ὀργάνων τοῦ Χουσνῆ πασᾶ³. Οὕτως οἱ ἐν τῇ κωμοπόλει Καλύβες σταθμεύοντες στρατιῶται διήρπαζον τὰ ἐκ τῶν κτημάτων τῶν χωρικῶν προϊόντα. Εἰς ἐκ τῶν χωρικῶν, προσῆλθεν εἰς τὸν Καπουκῖνον ἱερέα Σεραφεῖμ⁴ καὶ ἐζήτησε προστασίαν, φίλος ὢν καὶ προμηθευτῆς αὐτοῦ προϊόντων. Ὁ Σεραφεῖμ ἐξέθηκε τότε τὰ γενόμενα εἰς τὸν Γάλλον Πρόξενον, ὁ ὁποῖος, πρὸ τινων μηνῶν διορισθεὶς, ἀνακληθέντος τοῦ Δελαφῶς, καὶ θέλων νὰ δεικνύηται πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς περιποιητικὸς, εὐπροσῆγορος καὶ εὐεργετικὸς, ἐνήργησε παρὰ τῇ Τουρκικῇ διοικήσει καὶ κατώρθωσε νὰ μετατεθῆ ἐκ Καλυβῶν ἢ φρουρά. Τοῦτο ἐνεθάρρυνε τὸν καθολικὸν ἱερέα, ὁ ὁποῖος εἶπεν εἰς τὸν Κοντογιάννην ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τοὺς Κρητας ὡς ἰδίους προστατευομένους⁵, ἐὰν ἠσπάζοντο οὗτοι τὸν καθολικισμόν.

Ἡ εἰδησις διαδοθεῖσα ταχέως ἀνεστάτωσε τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου, ὅστις ἐζήτηε νὰ εὔρη χεῖρα βοηθείας καὶ προσέτρεξε διὰ νὰ ἐγγραφῆ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν καθολικῶν.

Ἡ εὐγενῶς ἐν τούτοις προσφερθεῖσα προστασία τοῦ Γάλλου Προξένου, εἰς τὸν ἐν λόγῳ καθολικὸν ἱερέα καὶ ἡ μετὰ φανατισμοῦ ἀνάμειξις τῶν καθολικῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὸ ἔλεινόν τοῦτο ζήτημα, τόσον ἐτάραξε τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης ἀρμοδίους, ἀλλὰ καὶ τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ὥστε ἀπέβη ζήτημα ὄχι μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ διπλωματικόν.

Τὴν διπλωματικὴν πορείαν τοῦ ἀνωτέρω γεγονότος θέλομεν παρακολουθήσει εἰς τὰ κατωτέρω ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα εὐρισκόμενα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας καὶ ληφθέντα ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου Χανίων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἔχοντα καταχωρισθῆ εἰς τὸν Δ' τόμον. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀντεγράφησαν ὡς ἀκριβῶς ἔχουν καὶ εἶναι πάντα συντεταγμένα εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

Δὲν εἶναι μόνον ἡ διπλωματία, ἥτις διὰ τῶν ἔγγράφων της παρέ-

³) Παπαδοπετράκη Γρ : Ἱστορία τῶν Σφακίων, ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 472 κ.έ.

Ψιλάκη Β. : Ἱστορία τῆς Κρήτης. Τόμ. Γ', Χανιά 1909, σελ. 838 κ. έ.

⁴) Παπαδοπετράκη Γρ : Ἔ. α., σελ. 472 κ.έ.

Γεδεῶν Μ : Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ. Μέρος Β', Ἀθήναι 1934, σελ. 280 (Χερουβεῖμ, Σεραφεῖμ, Σαλβατόρε).

⁵) Κοντογιάννη Π. : Ἄρθρον εἰς «Ἀθηνᾶ», Τόμ. ΚΘ', Ἀθῆναι 1917, σελ. 1 - 160. (Μελέτη περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄρου «Οἱ Προστατευόμενοι»).

χει πλήρες φῶς εἰς τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ τὸ βιβλίον τοῦ P. Clemente Da Terzorio⁹, ἐκ τοῦ ὁποῖου πολλὰ ἀντλοῦμεν.

Πράγματι ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀνωτέρω συγγραφεὺς εἰς τὸ βιβλίον του ἡ κίνησις τῶν Δυτικῶν καλογήρων ὑπῆρξε δραστηρία. Τὸ Ρεθύμνον⁷ καὶ τὰ Χανιά κυριολεκτικῶς ἀνεστατώθησαν. Τοῦτο ἐξηγεῖται λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας τουρκικῆς πιέσεως εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς νομούς.

Οἱ ἐν Κρήτῃ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα παρ' ὅλην τὴν δραστηρίαν προπαγάνδαν των δυσπιστοῦν πρὸς τοὺς Κρητάς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ συγγραφεὺς⁸: «... ἐπειδὴ οἱ λόγοι τῆς προσελεύσεώς των ἐφαίνοντο περισσότερον λόγοι συμφέροντος παρὰ λόγοι πραγματικῆς πεποιθήσεως, ἐνῶ προσεπάθουν νὰ ἔχουν μίαν ὑποστήριξιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν...».

Παρ' ὅλον ὅτι οἱ καθολικοὶ γνωρίζουν ὅτι οἱ Κρητες ἐμφανίζονται ὡς δῆθεν συμπαθοῦντες τὸν καθολικισμόν, ὅμως ἡ προπαγάνδα των, κινεῖται δραστηρίως⁹: «Σήμερον συνέβη ἡ κίνησις νὰ ἐξαπλωθῇ εἰς πολλὰ χωρία, ὅπως θὰ ἠδύνατο νὰ συμπεράνη τις ἀπὸ τὸ ἐσώκλειστον ἀντίγραφον μέσα εἰς τὸ ληφθὲν τελευταῖον γράμμα, ὅπου ζητοῦν καὶ τὴν βοήθειαν ἑνὸς ἄλλου, διότι οἱ τόποι ἀπέχουν μεταξύ τους πολὺ· δι' αὐτὸ πρέπει νὰ σταλοῦν ὅσον τὸ δυνατὸν γρηγορότερον διὰ νὰ ἐξετάσουν τὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον καὶ νὰ λάβουν τὰς ἀναγκαίας ἀποφάσεις διὰ τὴν καλὴν ἔκβασιν, πού ὁ Κύριος εὐλογεῖ. Ἐν τῷ μεταξὺ παρακινεῖται ἡ σεβασμία ἐξοχότης Σας, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του ὅτι πρέπει νὰ σταλοῦν πατέρες πού νὰ γνωρίζουν τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ συνέπειαν ὅπου εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν μὲ ἄλλους ἕως ὅτου νὰ τὴν μάθουν. Δι' αὐτὸ ἄς στείλουν τοῦλάχιστον δύο ἕως ὅτου νὰ ἐτοιμασθοῦν ὅλα». Καὶ συνεχίζει ὁ συγγραφεὺς¹⁰. «Ἀπὸ τὸ πρῶν τοὺς κατηχοῦμεν καὶ τοὺς λέγομεν ὡς ποίημα τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας καὶ ὅ,τι πρέπει νὰ εἴπωμεν γύρω ἀπὸ τὸν Πάπαν, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμοῦν καὶ ἀγαποῦν κλπ. Φθάνουν συνεχῶς ἀπὸ ὅλα τὰ χωρ'...». Μέχρι τοιούτου σημείου δραστηριότητος ἔχει φθάσει ἡ καθολικὴ προ-

⁹) P. Clemente da Terzorio: *Le missioni dei minori cappuccini Sunto Storico*. Vol. II. Europa. Roma 1914, σελ. 272 - 279. (Παρουσιάζει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς καθολικῆς προπαγάνδας ἐν Κρήτῃ καὶ τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον τους).

⁷) Γωμάδακη Ν.: *Ἐλεγχος τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχιερατευσάντων ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1645 - 1898)*. «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν», Τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1940, σελ. 140. (Ἐπίσκοπος τότε Ρεθύμνης ἦτο ὁ Καλλίνικος Νικολετιάκης 1838 - 1869, ὁ ποιητὴς τῶν 4 Ρεθυμνίων Μαρτύρων, ὅστις εἶχε ν' ἀνιμετωπίσῃ τὴν δρᾶσιν τοῦ καθολικοῦ ἱερέως Βενεδίκτου).

⁸) P. Clemente da Terzorio: *Ἐ. ἀ. σελ. 272*.

⁹) Αὐτόθι, σελ. 272.

¹⁰) Αὐτόθι, σελ. 273.

παγάνδα, ὥστε καὶ τινὲς τῶν ὀρθοδόξων ἀμορφῶτων κληρικῶν τῆς νήσου παρασύρονται ἀπὸ τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις τῶν προπαγανδιστῶν¹¹: «Αἴθριο πρέπει νὰ ἔλθῃ ἕνας παπᾶς ὁ ὁποῖος μᾶς εἰδοποίησεν ὅτι ἔχει γράψει ὅλας τὰς γυναῖκας καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ του. Αὐτὸ τὸ πρῶν ἦλθεν ἕνας ἄλλος ἐξ ὀνόματος ἐπὶ χωριῶν ὀλοκλήρων καὶ τὸ σπουδαιότερον ἦλθε κάποιος ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον διὰ νὰ ζητήσῃ ἕνα πατέρα διότι εἰς ἐκείνας τὰς ἐπαρχίας θέλουν νὰ ἐγγραφοῦν ὅλοι. Διὰ τοῦτο ὁ πατήρ ὁ Ἄνωτερος σᾶς παρακαλεῖ νὰ στείλετε τάχιστα τὸν πατέρα Σαλβατόρε ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν γλῶσσαν, γνωρίζει τὸν τόπον καὶ θὰ εἶναι εἰς αὐτὴν τὴν χρονικὴν περιόδον ἀρκετὴ βοήθεια... Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι αὐτὴν τὴν ἐβδομάδα θὰ εἴμεθα περισσότερον ἀπασχολημένοι ἀλλὰ κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐβδομάδας θὰ ἔχωμεν χιλίας φορὰς παραπάνω κόπους...». Ἐνα ἄλλο γράμμα τῆς 10ης Ἰανουαρίου προσέθετε: «Περὶ σὺν ἄλλοι ἀπὸ μίαν δωδεκάδα παπάδες ἦλθον νὰ ὁμολογήσῃ τὸ σύμβολον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Πάπαν ὡς διάδοχον τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Αὐτὸ τὸ πρῶν ἦλθον τέσσαρες παπάδες νὰ ἐνωθοῦν εἰς τὴν πίστιν μας».

Εἰς τὸν νομὸν Ρεθύμνης ἡ προπαγάνδα διωργάνωσε καλῶς τὸ καθολικὸν κίνημα. Οἱ καθολικοὶ ζητοῦν ἐνίσχυσιν πατέρων καθοδηγητῶν διὰ νὰ ἀντεπεξέλθουν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς κινήσεώς των¹² «...ἐὰν ἡ ὑποστήριξις περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω συμφωνηθῆ, ἕνας παπᾶς διὰ τὸ Ρέθυμνον εἶναι ἀναγκαῖος καὶ ἕνας ἄλλος διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν πατέρα Βενέδικτον διότι μόνος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ. Ἐὰν εἰς τὸ Ρέθυμνον ἦτο δυνατὸν νὰ σταλοῦν δύο θὰ ἦτο πολὺ καλύτερον...».

Ὁ καθολικὸς προσηλυτισμὸς συνεκλόνηεν ἤδη τὴν Κρήτην καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς πλήρους διοργανώσεως τοῦ προσηλυτισμοῦ καθίστατο πλέον ἐπιτακτικὴ διὰ τὴν τελείαν ἐξουθένωσιν τοῦ ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ. Καὶ ὁ συγγραφεὺς¹³ ἐξακολουθεῖ: «Μέχρι τῶρα περισσότεροι ἀπὸ 30.000 διεκηρύχθησαν ὀπαδοὶ μας, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον θὰ ἐγίνοντο καλῶς καθολικοὶ, ἀλλὰ θὰ προσείλκουν μὲ τὸ μέρος των τὴν ὑπόλοιπον νήσον, ἐὰν εἴχομεν ἕνα Ἑλληνα Δεσπότην καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες παπάδες, τῆς ἰδίας ποιότητος διὰ νὰ ἀρχίσωμεν νὰ ὀργανώσωμεν ἐκκλησίας. Καὶ θὰ ἦτο ἀναγκαῖον ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος νὰ προήρχετο ἐκ τῆς Κορσικῆς, ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ Ἑλληνες ἠνωμένοι, διότι θὰ προσείλκουν ὅλους τοὺς νησιώτας ποὺ ἀγαποῦν καὶ συμπαθοῦν

¹¹) Αὐτόθι, σελ. 273.

¹²) Αὐτόθι, σελ. 275.

¹³) Αὐτόθι, σελ. 276.

την Γαλλίαν καὶ ἐπομένως οὐδεμία δύναμις θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς ἀντισταθῇ εἰς τὸν προσηλυτισμὸν ὀλοκλήρου τῆς νήσου...».

Ἡ δημιουργηθεῖσα οὕτω κατάστασις ἐν Κρήτῃ, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικινδύνου δράσεως τῶν καθολικῶν, ἀνεσιτάτωσε τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ δὲ ἐπιπροσθέτως εὐνοϊκὴ στάσις τοῦ Γ' ἄλλου Προξένου ἐνέβαλεν εἰς μεγάλην ἀνησυχίαν τόσον τοὺς Τούρκους ὅσον καὶ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις καὶ τὸ ζήτημα ἀπέβη διπλωματικὸν καὶ Ὁρησκειτικόν.

Πρώτη ἡ Μητρόπολις Κρήτης ἐξανέστη εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ προσηλυτισμοῦ ὑπὸ τῶν καθολικῶν. Ὁ Μητροπολίτης αὐτῆς Διονύσιος δι' ἐμπνευσμένης προκηρύξεώς του¹⁴ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ εἰς τὸν λαὸν τὸν σκοπὸν τῶν καθολικῶν καὶ τὰ πλαστὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα τοὺς παρείχοντο, καὶ τὰ ὁποῖα οὐδόλως τοὺς ἔθετον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, οὔτε ἦσαν ἐνδεικτικὰ μελλοντικῆς εὐμενοῦς ὑποστηρίξεως τῶν ἐθνικῶν τῶν συμφερόντων.

Ὁ κίνδυνος διὰ τὸ καθολικὸν κίνημα προήρχετο, κατὰ τὴν γνώμην τῶν προπαγανδιστῶν¹⁵, ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην, τοὺς Ἑλληνας ἐπισκόπους καὶ τὸν Πασᾶν. Οἱ Τούρκοι ἐφοβοῦντο ὅτι ἀναστάτωσις ἐν τῇ Κρήτῃ θὰ συνεπήγετο γενικὴν ἀναστάτωσιν τῶν ὑποδούλων λαῶν ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ καὶ θὰ συνεδυάζετο ἴσως μὲ φανεράν ὑποστήριξιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Πολὺ προθύμως ὅθεν προσεπάθησαν νὰ βοηθήσουν τὸν Μητροπολίτην Κρήτης εἰς τὰς ἐνεργείας του. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου μαρτυρεῖ¹⁶. «...Μόλις ἐξῆλθον (τέσσαρες Κρητῆς ἱερεῖς) ἀπὸ τὴν θύραν μας ἕνας ἄνθρωπος τοῦ Πασᾶ ὀνομαζόμενος Χριστόδουλος Σφακιανὸς τοὺς συνέλαβε καὶ τοὺς ὠδήγησε διὰ τῆς βίας εἰς τὸν Πασᾶν καὶ τὸν Μητροπολίτην. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βιαιοπραγίας αὐτῆς ἦτο οἱ τέσσαρες παπάδες νὰ γυρίσουν περισσότερον νεκροὶ παρὰ ζωντανοὶ καὶ διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὴν Γαλλικὴν ὑποστήριξιν, παρατηροῦντες ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι γίνονται καθολικοὶ ὁ Πασᾶς καὶ ὁ Μητροπολίτης κάνουν ὅτι θέλουν».

Ὁλόκληρος ὁ Ὁρθόδοξος χριστιανικὸς κόσμος ἀντέστη εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τῶν καθολικῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸ Πατριαρχεῖον Κων/πόλεως διὰ τῶν προταθέντων πρὸς ἀναχώρησιν ἱεροκηρύκων (Καيسάρειος, Γλικᾶς, Γῶ-

¹⁴) Consulat de France à la Canée: Vol. 4, p. 13 - 14.

Κριάρη Π.: Ἱστορία τῆς Κρήτης, Μέρος Α', ἐν Χανίοις 1901, σελ. 127 - 129.

¹⁵) P. Clemente da Terzorio: Ἔ. ἄ., σελ. 276.

¹⁶) Αὐτόθι, σελ. 274.

γος κλπ.), διὰ μηνυμάτων κλπ. προσεπάθησαν ν' ἀνακόψουν τὸ προπαγανδιστικὸν ρεῦμα.

*Ἐὰν ὁμως ὁ ὀρθόδοξος χριστιανικὸς κόσμος δὲν ἔμεινεν ἀδρανής, ἔξ ἴσου καὶ ἡ διπλωματία τῆς ἐποχῆς ἐκινήθη δραστηρίως λόγῳ τῆς ἀφελοῦς ἴσως ἀναμίξεως τοῦ Γάλλου προξένου εἰς τὸ δημιουργηθὲν ζήτημα.

*Ὁ Γάλλος Πρόξενος ἐν τῷ μεταξὺ διὰ λόγους διπλωματικούς μεταβάλλει γνώμην καὶ τάσσεται ἐναντίον τοῦ κινήματος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀναφερθεὶς συγγραφεὺς¹⁷: «Εἰπήτε λοιπὸν γρήγορα εἰς τὴν αὐτοῦ ἐσχόλητα, νὰ πείσῃ ἐὰν δύναται τὸν κύριον Πρόξενον νὰ διατηρήσῃ ἐκεῖ νο πὺ μὲ τὸ ἴδιο του τὸ στόμα ὑπεσχέθη εἰς χιλιάδας ἀτόμων».

*Ἡ ἄλλοπρόσαλλος αὐτῆ τακτικῆ τοῦ Γάλλου Προξένου ἀνησύχησε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐν Χανίοις λοιποὺς Προξένους τῶν Δυνάμεων καὶ διὰ τοῦτο εἰδοποιεῖ τὸν Ὑπουργόν του εἰς Παρισίους σχετικῶς¹⁸:

*Ἀρ. ἐγγράφου 1.

La Canée le 18 Janvier 1860

Monsieur le Ministre

Le mauvais temps qui retient depuis deux jours le bateau me permet de faire suivre mes informations des 14 et 15 Janvier par de plus récentes et meilleures nouvelles.

Le Pacha a reçu par ce courrier la nouvelle de sa destitution ou, ainsi qu' il le dit, celle de l' acceptation de sa démission. Quelle que soit la forme de son rappel l' effet en est immense pour votre influence et rien dans les circonstances actuelles ne pouvait me prêter un pareil secours. J' en ai profité dans un double but et voici comment.

D' une part le Pacha m' accuse de proselytisme français et ses zaptiés trouvent dans les villages des personnes qui lorsqu' on les arrête se réclament de moi. Les faits se seraient passés au dire du Pacha particulièrement dans le village de Kéramia. D' après de nombreux témoignages des habitants de ce même village, ces mêmes faits seraient au contraire dénaturés par l' autorité et se réduiraient à ceci: qu' une partie des habitants aurait

¹⁷) Αὐτόθι, σελ. 275

Παπαδοπετράκη Γρ.: *Ε. ἀ., σελ. 473. «Ὁ Γάλλος Πρόξενος λαβὼν ἐπίσημον διαταγὴν ἐπροστάτευσε τὸ κίνημα...».

¹⁸) Consulat de France à la Canée (Direction politique no 38) Vol. 4, p. 16 - 17.

répondu à la lecture de la proclamation du Métropolitte qu' ils ne le reconnaissent plus pour Evêque. Quoiqu' il en soit j' ai prié le Pacha de faire venir ces hommes au Sérail, je les interrogeai avec lui et il y aura là pour moi une occasion bien naturelle de ramener ceux qui en auraient besoin à l' exacte vérité, en même temps que Husni Pacha saisira probablement cette circonstance pour se justifier de vouloir persécuter les Catholiques. C' est demain qu' aura lieu cet interrogatoire.

D' une autre part pour affermir, s' il en était besoin, notre crédit dans un sens qui ne puisse prêter à l' ambiguité, j' ai fait conseiller au Pacha avec insistance par mon Drogman d' en finir avec les fuyards d' Apocorona, et il se déclare tout prêt à remettre à un de leurs capitaines Hadgi Michali, ou un autre, une amnistie par écrit. Mais je le répète à Votre Excellence, notre crédit sur l' ensemble de la population est aussi complet que possible.

Agréez l' hommage....

Monsieur le Ministre

Du Tour

Διὰ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ παρουσιάζεται ἡ ὄλη κατὰ τοῦ Γάλλου Προξένου δημιουργηθεῖσα κατάστασις, καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ διπλωμάτου ὥστε νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν προϊστάμενόν του ὅτι εἰς τὴν περίπλοκον αὐτὴν κατάστασιν οὐδόλως ἐμειώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ εἰς τὴν Γαλλίαν.

Εἰς αὐτὰς τὰς ἀνωμάλους περιστάσεις πολλὰ γεγονότα συμπλέκονται καὶ ὁ Γάλλος Πρόξενος προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθῇ εἰς τὸν Ὑπουργόν του, νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι ἄσχετον ἦτο ἐπεισόδιον τοῦ τούρκου λοχίου μὲ τὸν προσηλυτισμὸν τῶν κατοίκων (πράγμα ποὺ ἐλέχθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Πασᾶ) καὶ ὅτι ἐὰν τὰ πράγματα ἔφθανον μέχρι μιᾶς κανονικῆς δίκης θὰ ἀπεδεικνύετο ἡ ἀλήθεια. Ἴδου τὸ διαφωτιστικὸν ἔγγραφο¹⁹⁾.

Ἄρ. ἐγγράφου 2.

La Canée le 21 Janvier 1860

Monsieur le Ministre

L' affaire de Kéramia, à laquelle je faisais allusion dans la lettre que j' ai eu l' honneur d' adresser à Votre Excellence le

¹⁹⁾ Αὐτόθι, no 39, vol. 4, p. 18 - 19.

17 de ce mois, a été instruite et a démontré la fausseté des allégations du Tchaous du Pacha. Une partie des habitants accusée par celui - ci d' avoir parlé de protection française lors de la lecture de la proclamation du Métropolitite a été mandée par le Gouverneur et, audition faite des témoins, il a résulté des interrogatoires que ni dans leurs paroles ni dans leur pensée une pareille erreur n' avait été commise. Votre Excellence se souvient que je devais d' ailleurs interroger ces hommes en présence du Gouverneur lui - même et les éclairer s' il était nécessaire. Au premier moment Husni Pacha s' est refusé à cette entrevue et il a objecté qu' il ne s' agissait d' un procès, la question étant de savoir qui du Tchaous ou des habitants avait fait un faux témoignage ; le Tchaous était en outre accusé d' avoir blasphémé contre la religion d' un des villageois quelques jours auparavant, en le maltraitant violemment. C' était donc une simple affaire qui, jugée par le Tribunal, se terminerait par la condamnation des coupables, et dans laquelle par conséquent l' assistance du Consul de la France n' avait point d' opportunité. Telles furent les raisons, que j' acceptai d' ailleurs, mises en avant par le Pacha pour me tenir à l' écart, mais une fois qu' il se fût convaincu lui - même, que les torts se trouvaient publiquement du côté de son Tchaous, il se refusa à faire juger le différend légalement comme il avait dit, et répondit que tout ce qu' il pouvait faire était de suspendre le Tchaous, mais que ce procès serait jugé après l' arrivée de son successeur, parce qu' ayant donné sa démission il ne pensait plus rien entreprendre et n' était plus Gouverneur.

Agrérez l' hommage....

Monsieur le Ministre

Du Tour

Ἡ κακὴ διοίκησις τοῦ Χουσονῆ Πασᾶ ἐν Κρήτῃ, τὰ παράπονα τῶν κατοίκων καὶ ἡ δημιουργηθεῖσα ἐκ τοῦ προσηλυτισμοῦ κατάστασις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Τούρκου διοικητοῦ⁹⁰ καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ Ραχμῆ πασᾶ.

Ὁ Γάλλος Πρόξενος ἔξακολουθεῖ νὰ ἀσχολῆται μὲ τὸ νὰ κἀνῃ πιστευτὸν εἰς τὴν προϊσταμένην του ἀρχὴν ὅτι δὲν ἀνεμείχθη εἰς τὸ ζήτημα τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ πρὸς τοῦτο ὑποβάλλει εἰς τὸ Ὑπουργεῖον

⁹⁰) Κριτῶν Π.: "Ε. ἀ. Τόμ. Γ', τευχ. α', Ἀθήναι 1935, σελ. 82.

τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφόν του ²¹, δι' οὗ γνωστοποιεῖ ὅτι δι' ἀνακoinώ-
σεώς ²² του, τοιχοκολληθείσης εἰς τὴν ἐσωτερικὴν θύραν τοῦ καθολι-
κοῦ μοναστηρίου, γνωρίζει ὅτι ἡ προσχώρησις τους εἰς τοὺς κόλπους
τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας δὲν συνεπάγεται οὐδόλως καὶ τὴν ἀπόκτη-
σιν τῆς γαλλικῆς ὑπηκοότητος ἢ προστασίας.

*Αρ. ἐγγράφου 3.

La Canée le 23 Janvier 1860

Monsieur le Ministre

Quelques indices me donnent lieu de penser que la démission
actuelle du Pacha est, comme celle qu' il avait offerte cet été,
(dépêche du 19 Août) une simple manoeuvre destinée à faire
croire à une impossibilité de gouverner qui n' existe pas, en
rejetant en même temps la responsabilité sur d' autres que lui.

En effet son affectation à ne plus vouloir s' occuper de cer-
taines affaires, la façon dont il répète qu' il n' y a plus de Gou-
verneur ici et la licence qu' il donne par cela même à ses mu-
dîrs permettent d' imaginer qu' il verrait sans regret la popula-
tion accueillir ces encouragements au désordre. Fort heureuse-
ment le pays reste tranquille en attendant avec impatience un
nouveau Gouverneur.

J' ai pris d' ailleurs un parti décisif pour couper court aux
accusations formulées par le Pacha relativement à la soi-disant
protection que les paysans viennent chercher au couvent catho-
lique. J' ai fait afficher à la porte intérieure de cet établisse-
ment, sur le passage de tout visiteur, l' avis ci-joint traduit en
grec vulgaire.

Agréer l' hommage....

Monsieur le Ministre

Du Tour

*Αρ. ἐγγράφου 4.

Annexe au n° 40 de la Canée (23 Janvier) 1860

AVIS

Quelques personnes répandent, dit-on, à dessein dans leurs

²¹) Consulat de France à la Canée (Direction politique n° 40) Vol. 4,
p. 206.

²²) Annexe au n° 40 de la Canée (23 Janvier) 1860.

villages le bruit qu' on s' inscrit au Couvent catholique de la Canée pour devenir Français.

Le Consul de France rappelle que ceux qui embrassent spontanément la religion chrétienne catholique apostolique, comme ils sont libres de le faire, accomplissent un acte qui n' a rien de politique et qu' à aucun de ceux - là il ne permet en aucune manière de se dire ou de se croire sujet on protégé français.

La Canée le 10/22 Janvier 1860

Le Consul de France

Signé: Du Tour

Παρά τὴν τοιχοκολληθεῖσαν ὁμῶς ἀνακοίνωσιν τοῦ Γάλλου Προξένου, αἱ σχέσεις του μετὰ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως δὲν ἐξωμαλύνθησαν. Ὁ τοῦρκος διοικητὴς ἀρνεῖται νὰ δημοσιεύσῃ σχετικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου καὶ νὰ προβῆ καὶ εἰς ἄλλας ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐφώτιζον τὴν ὑπόθεσιν τοῦ προσηλυτισμοῦ, ὅπως φανερῶνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω ἐγγράφου²⁸.

*Αρ. ἐγγράφου 5.

La Canée le 23 Janvier 1860

Monsieur le Ministre

Quelques éclaircissements sont nécessaires pour expliquer à Votre Excellence par quelle suite de circonstances j' ai été conduit à faire afficher dans la cour du couvent l' avis qui se trouve joint à ma dépêche n° 40.

Il y a douze jours, afin que le Gouverneur et moi - même fussions absolument éclairés sur les dispositions de ceux qui étaient venus et qui continuaient à venir au Couvent catholique, j' avais proposé au Pacha de se rendre avec moi chez le Père et d' assister pendant une heure aux demandes des visiteurs et aux explications qui leur étaient données, explications auxquelles nous aurions eu occasion de prendre part nous-mêmes. Mais cette idée, que le Pacha n' avait acceptée qu'avec beaucoup de répugnance, fut définitivement abandonnée par moi - même. En effet, après les actes arbitraires commis à la porte du Monastère par les ordres du Pacha, sa venue dans le même Couvent risquait de passer pour un nouvel acte d' intimidation dont ma présence

²⁸) Consulat de France à la Canée (Direction politique n° 41) Vol. 4, p. 22 - 24.

même n' eût point suffisamment détruit l' effet. Bientot d' ailleurs, le Gouverneur qui m' avait trompé en me communiquant seulement la circulaire qu' il allait publier lui - même (et dans laquelle, en approuvant sa teneur générale, j' avais inutilement suggéré qu' il fût fait mention de la liberté des cultes) joignait à ces publications celle de la proclamation du Métropolitite.

Devant ces violences je crus devoir rentrer dans mon système de réserve. Huit jours après se présente l' affaire de Kéramia qui tourne à la confusion du Gouverneur bien qu' au dernier moment celui - ci ait refusé de la pousser au fond. C' est alors qu' en présence de l' étrange tenue de Husni Pacha qui, dit - il, ne s' occupe plus de rien et ne répond plus de rien, j' adopte l' expédient d' une circulaire émanée directement du Consulat. Mais ici est survenu un incident tout à fait inattendu et qui révèle bien le véritable but que poursuit le Gouverneur dans toute la conduite de cette affaire. J' avais tout lieu de croire que cette circulaire était vivement désirée par Husni Pacha; lui - même en avait parlé le premier à mon Chancelier, avait invoqué des précédents, et proposé de la faire reproduire par son imprimerie et publier dans les différents districts; or il s' y est refusé en prétendant que les termes de cette pièce n' étaient pas assez explicites et qu' il fallait exprimer que dans aucun temps et dans aucune circonstance les Grecs n' auraient à se féliciter d' être catholiques. Votre Excellence comprendra sans peine que mon Drogman n' ait point consenti à discuter un seul moment la folie de prétentions semblables. En conséquence je me suis borné à faire afficher l' avis en question dans la cour du Couvent, ce qui non seulement est suffisant, mais me paraît préférable à la première forme de publication que j' avais imaginée.

Maintenant j' oserai appeler l' attention de Votre Excellence sur deux points: N' est - ce point faire trop, démentir ce qui n' a point besoin de l' être, et prendre inutilement une position trop précise et trop officielle?

En raison des accusations concertées du Pacha et du Consul anglais, de l' imprudence, il faut bien le dire aussi, et de l' erreur du Père, quoique sans retard réparée, enfin de la nature même de la population, j' ai pensé qu' une telle mesure était opportune. Mon prédécesseur n' a - t - il pas dû démentir il y a six ans par une publication encore plus générale le bruit que notre armée allait renverser le trône du Sultan? Ce souvenir nous fera

juger combien prompt est ce peuple à accueillir les idées les moins fondées pourvu qu'elles soient hostiles au Gouvernement turc.

En second lieu la manière dont le Pacha, tout en disant qu'il y avait des promesses ou du moins un espoir français dans l'esprit des habitants, la manière, dis-je, dont il a toujours décliné l'occasion de se concerter avec moi pour éclaircir et rectifier ces accusations, sa publication intempestive et dissimulée de la proclamation du Métropolitain, son refus d'approfondir avec moi l'affaire de Kéramia, son refus d'imprimer et de publier ma circulaire, toutes ces manoeuvres démontrent à Votre Excellence que le but de Husni Pacha a été et avant tout dans cette affaire, moins de régler sa conduite d'après le besoin du pays que de risquer au contraire tout pour pouvoir me compromettre.

Agréer l'hommage....

Monsieur le Ministre

Du Tour

Αἱ σχέσεις Γαλλικοῦ Προξενείου καὶ Τουρκικῆς διοικήσεως ἐξηκολούθησαν νὰ μὴν εἶναι ὁμαλαί. Οἱ Τοῦρκοι παραβιάζουν καὶ τὴν ἐπίσημον ἀκόμη γαλλικὴν ἀλληλογραφίαν ὡς δεικνύει τὸ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας ἀπευθυνόμενον κατωτέρω ἔγγραφον²⁴.

*Αφ' ἔγγραφου 6.

La Canée le 3 Février 1860

Monsieur le Chargé d' Affaires

Je dois appeler votre attention sur la manière dont m'est parvenue la lettre particulière que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire en date du 28 Janvier dernier.

Quatre jours après l'arrivée du vapeur le Général pria mon Drogman de se rendre chez lui et lui remit ce pli qu'un passager avait, dit-il, apporté directement au Bimbachi et que celui-ci avait décacheté par erreur. Mon Drogman faisant observer que puisqu'une semblable méprise avait eu lieu, il était regrettable que du moins elle n'eût pas été réparée avant le quatrième jour, le Général se contenta de dire qu'il ferait venir le Bimbachi et essaierait de trouver le passager pour les interroger l'

²⁴) Αὐτόθι, copie no 56. Vol. 4, p. 28.

un et l' autre. Depuis il a évité de donner suite à cette promesse. Je n' ai pas besoin de vous rappeler, Monsieur le Chargé d' Affaires, ce qui se passait ici il y a peu de semaines. Husni Pacha violait ouvertement la correspondance de tout le monde en y comprenant celle d' un de mes collègues; et les arrestations légitimes qui ont suivi cette mesure de police, surtout les craintes générales qu' elle avait semées n' ont pas été une des moindres causes de désespoir de la population. Quoiqu' il en soit je croyais la correspondance de l' ambassade de France à l' abri de ces manoeuvres. Je vous envoie ci - joint l' enveloppe de la lettre en question dans l' état où elle m' a été remise; elle vous aidera à former votre opinion sur ce fâcheux incident qui pourra peut - être encore, malgré toutes les apparences contraires, se réduire à une simple erreur matérielle.

Je suis avec respect

Signé: Du Tour

Ἀπόρροια τῶν γαλλοτουρκικῶν σχέσεων ἐν Κρήτῃ εἶναι καὶ ἡ παρεμβολὴ διαφόρων δυσκολιῶν ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ Γάλλους.

Ἐνας Γάλλος ἔμπορος μὲ τὴν δῆθεν κατηγορίαν ὅτι εἶναι προπαγανδιστὴς ἐκδιώκεται ἀπὸ τὴν κωμόπολιν τοῦ Ἡρακλείου Ἀρχάναις. Οὗτος παραπονεῖται εἰς τὸ Προξενεῖον Ἡρακλείου καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ Γάλλος πρόξενος Χανίων εἰς τὸν Τοῦρκον γενικὸν διοικητὴν. Ὁ διοικητὴς ρίπτει τὰς εὐθύναις εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Ἡρακλείου ὡς δεικνύει τὸ κατωτέρω προξενικὸν ἔγγραφο²⁵.

Ἄρ. ἐγγράφου 7.

La Canée le 3 Fevrier 1860

Monsieur le Chargé d' Affaires

J' ai l' honneur de vous faire parvenir copie d' une plainte adressée à l' Agent Consulaire de France à Candie, par un négociant français, que les vexations de l' autorité turque ont décidé à quitter le pays sans accomplir les opérations de commerce qui faisaient l' objet de son voyage.

Ce négociant, Monsieur Roux, représentant de la maison de commerce Roquemaure, est venu à Candie il y a peu de semaines pour acheter des pierres à repasser et d' autres produits de

²⁵) Αὐτόθι, no 57. Vol. 4, p. 29.

l' île de Crète. Après avoir demandé et obtenu, par l' entremise de l' Agence Consulaire, un permis de l' autorité locale, il se rendit à Girapetra et de là à Arcanès; mais dans se dernier village il fut interrogé par deux zaptiés, accusé d' être un propagateur du Catholicisme et, bien qu' il exhibât d' une part le permis turc et, de l' autre une lettre de l' Agent Vice - Consul, il fut menacé d' être reconduit par la force à Candie s' il ne quittait pas immédiatement le village. Il prit sagement ce dernier parti, et de retour à Candie, il se rembarqua avant que j' aie pu avoir connaissance et des difficultés qui lui ont été faites et même de sa présence en Crète. L' Agent Consulaire, Monsieur Botalico, a remis au Pacha de la province une plainte officielle à cet égard et il m' en a envoyé une copie, dont j' ai de mon côté fait donner lecture à Husni Pacha par mon Drogman. Le Gouverneur Général, tout en reconnaissant la justesse de nos griefs en a rejeté l' entière responsabilité sur le pacha de Candie. Quant à celui - ci il se défend en disant que le permis délivré à Monsieur Roux ne porte que l' indication de Mirabello, ce qui est vrai mais, d' une part, notre Agent déclare qu' il a demandé ce permis pour tout le district, d' un autre côté, il fait remarquer que le village d' Arcanès ne se trouvant qu' à deux heures de Candie, il eût été facile à la police turque de demander des instructions (en supposant qu' elle ne dût pas se contenter des deux pièces exhibées par notre voyageur) et que rien n' excuse la menace faite à cet honorable négociant.

Signé: Du Tour

Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης²⁶ καὶ τῶν ἔξω τῆς Κρήτης, Ὀρθοδόξων ἀρχῶν, ἡ ἐχθρική στάσις τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως καὶ ἡ δημιουργία διπλωματικῶν ζητημάτων εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποτυχίαν τοῦ προσηλυτισμοῦ πρὸς τὸν καθολικισμόν. Οἱ ὑπεύθυνοι ἀντημείφθησαν ἐπαξίως, ὁ Τοῦρκος γενικὸς διοικητὴς ὑπῆρξε θῦμα τῆς ἐν γένει διαγωγῆς του ἐν Κρήτῃ καὶ ἀνεκλήθη, ὁ Γάλλος πρόξενος Du Tour ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ L. Lενουίχ, οἱ πρωτοστατήσαντες

²⁶) Τῶμα δάκη Ν.: "Ε. ἀ., σελ. 133. «Ὁ Διον. Χαριτωνίδης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πατριαρχείων ἀνῆλθε δι' ὅλων τῶν βαθμίδων εἰς τὴν θέσιν τοῦ μεγάλου πρωτοσυγγέλου. Τῇ 27 Ἰουλίου 1858 ἐχειροτονήθη Κρήτης, ὡς τοιοῦτος δὲ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1868... Τὸ 1887 ἐγένετο οἰκουμενικὸς πατριάρχης».

καθολικοί κληρικοί²⁷ ἐζήτησαν τὴν προξενικὴν προστασίαν διὰ ν' ἀποφύγουν τυχὸν ἀντίποινα ἐκ μέρους τῶν ὀρθοδόξων καὶ ὁ Κρητικὸς λαὸς καὶ κατ' αὐτὴν τὴν κρίσιμον περίοδον τῆς ζωῆς του, ὡς καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας ἐποχάς, παρέμεινε, πιστὸς²⁸ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν.

ΕΜΜ. ΖΑΜΠΕΤΑΚΗΣ

²⁷) P. Clemente da Terzorio: "Ε. ἀ, σελ 276. «Γνώριζε ὅτι ὁ ζήλος διὰ τὸν προσηλυτισμὸν ἐγένετο δεκτὸς ἀπὸ τὸν κύριον Πρόξενον. Δι' αὐτὸ ἀνήκει εἰς τὸν Πρέσβυν γὰ μὲ ὑποστηρίξει ἀπὸ τὰς καταδιώξεις αὐτῶν...».

²⁸) Καλοκύρη Κ.: Αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης, Ἀθήναι 1957, σελ. 31 κ. ἑ.